

ВИХОВНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

МОРОЗОВА М. М.

УДК 378.14:33:001.891

ПРОБЛЕМА виховання майбутніх фахівців із вищою освітою на сьогоднішній день набуває особливої актуальності. Метою суспільства стає вдосконалення особистості, на що акцентовано увагу в державних нормативних документах та актах. Зокрема, Закон України „Про вищу освіту” передбачає створення таких умов навчання та виховання, які б забезпечували „можливість інтелектуального, морального, духовного, естетичного і фізичного розвитку особи, що сприяє формуванню знаючої, вмілої та вихованої особистості” [7].

Проблеми виховної діяльності значною мірою досліджено в сучасній педагогіці та психології: загальні питання теорії і практики виховної роботи (А. Алексюк, А. Макаренко, В. Сухомлинський та ін.); проблема організації виховної роботи зі студентами різних типів навчальних закладів (С. Вітвицька, С. Карпенчук та ін.); педагогічні умови організації позааудиторної виховної роботи у вищих закладах освіти (О. Винославська, С. Смирнов та ін.).

Водночас ще не створено довершених універсальних теорій, які

можна було б покласти в основу організації виховної роботи у ВНЗ, зокрема в процесі формування економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей, тому проведення подальших досліджень з метою підвищення ефективності здійснення виховного процесу в умовах вищого навчального закладу є конче актуальним і необхідним.

Мета статті – визначити можливості виховних заходів, спрямованих на формування економічної свідомості студентів ВНЗ гуманітарних спеціальностей.

Українські та зарубіжні педагоги наголошують, що метою економічного виховання є формування й закріплення певних зразків (моделей) поведінки в економічній системі, заснованих на знаннях, нормах і правилах. Їх дотримання хоча й робить життя людей більш прагматичним (заснованим на економічних принципах), але водночас залишає більший ступінь свободи для самореалізації. Освоюючи нові для себе економічні ролі, люди змінюють спосіб свого мислення (тим самим підпорядковуючи його законам економіки) [1–5; 10–12].

При цьому економічне виховання як процес розглядають як цілеспрямований педагогічний

вплив інших осіб (батьків, учителів, співтовариств та ін.) на формування певних економічно значущих рис особистості, а економічне виховання як результат є інтегральною цілісністю, яка складається з переконань, принципів, навичок, традицій, звичаїв, заснованих на економічному знанні й культурі людини. Економічне виховання виражається в поведінкових, емоційних, діяльнісних характеристиках людей, необхідних для ефективного буття й ефективної адаптації до мінливих умов життя [6, с. 125].

На думку вчених, економічно вихована людина:

- володіє основами економічної теорії, що допомагає засвоїти економічні принципи й навчитися приймати грамотні рішення;
- має чітке уявлення про навколишній світ, економічні реалії сучасності, регулярно поповнює свої знання;
- вибудовує стратегію своєї економічної поведінки, керується економічними принципами, освоює основні моделі поведінки й економічні ролі;
- має сучасне економічне мислення;
- удосконалює навички самостійного прийняття рішень;
- володіє економічною мовою, зрозуміло викладає свої думки;
- володіє навичками ділового спілкування, усної й письмової комунікації;
- володіє основними елементами економічної культури: діяльнісним, поведінковим, комунікативним, ціннісним;
- поважає свою й чужу власність, свою й чужу працю, пишається своїми економічними досягненнями;

- бере активну участь у продуктивній діяльності, створює споживчі цінності, необхідні людям;

- керується нормами й моральними принципами, необхідними для ведення чесного бізнесу [8, с. 123; 9, с. 128].

Наведений перелік ознак економічно вихованої людини формує значеннєву основу економічного виховання.

Отже, ми наголошуємо на комплексному характері виховних заходів, спрямованих на формування досліджуваного явища. На нашу думку, реалізація комплексу виховних заходів з формування економічної свідомості студентів гуманітарних спеціальностей сприятиме формуванню економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей, у першу чергу, за особистісно-діяльнісним критерієм, адже в результаті вони отримують достатній досвід економічної діяльності та зможуть розвинути на високому рівні свої особистісні якості та лідерські здібності, які забезпечують успішність виконання професійної діяльності в процесі вирішення економічних завдань.

На основі аналізу психолого-педагогічної та науково-методичної літератури з теми дослідження, урахувавши наявний практичний досвід ВНЗ України з організації виховної роботи студентів та власний педагогічний досвід у якості викладача ВНЗ та куратора академічних груп, нами було розроблено план виховної роботи з формування економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей у навчально-виховному процесі ВНЗ на весь період їх навчання в закладі освіти з використанням

різноманітних форм організації цієї роботи, до яких увійшли такі: аукціони; бесіди, диспути, дискусії на економічні теми: „Економіка родини”, „Економіка університету”, „Економіка найближчого оточення”; вікторини, семінари на економічну тематику; зустрічі з керівниками підприємств і господарств, з передовиками виробництва, з фахівцями народного господарства з метою ознайомлення студентів з режимом економії на підприємствах, з роботою підприємств у сучасних умовах господарювання; вечора питань і відповідей; конференції на теми: „Природні багатства нашої Батьківщини”; „Економіка нашого району, міста, області”; ділові й рольові ігри на економічну тематику, круглі столи, „мозковий штурм”; науково-дослідна робота з проблем економіки; гуртки економічних знань; конкурси на економічну тематику; виховні години „Основи економіки”, „Основи бізнесу”, „Історія вітчизняного підприємництва”, „Курс інвестора-початківця”, „Цінні папери”, „Основи оподаткування”, „Економетрика”, „Основи споживчих знань”, „Планування кар'єри”, „Основи менеджменту”, „Основи маркетингу”, „Бухгалтерський облік”, „Фінансовий аналіз”, „Вивчення основних понять і термінів ринкової економіки”; науково-практичні й теоретичні конференції на тему „Мій дім”, „Праця й професія”, „Закони й міністри”, „Відкриваємо музичний магазин”, „Як працює банк”, „Моя праця вливається в працю моєї країни”, „Ощадливість”, „Лицарі копійки в класичній літературі”; оформлення стендів „Економічний вісник” у гуртожитку; виробничі екскурсії; самостійна робота студентів з виконання індивідуальних економічних проектів, розв'язку економіч-

них завдань і ін.; тренінги з питань економіки; тематичні економічні тижні; тематичні виставки науково-популярних книг з економіки й економічного виховання; фестивалі; участь студентів у різних формах самоврядування; економічне краєзнавство й дослідна робота студентів; ярмарки.

Підкреслимо, що визначені форми організації виховної роботи зі студентами гуманітарних спеціальностей із формування їхньої економічної свідомості охоплювали не лише їхню позааудиторну діяльність, а й широко використано нами в процесі організації їхньої навчальної, науково-дослідної та самостійної роботи.

У якості прикладу одного з виховних заходів з формування економічної свідомості студентів гуманітарних спеціальностей наводимо науково-практичну конференцію, яку підготовлено та проведено силами студентів старших курсів ВНЗ. Темою конференції було обрано „Питання економіки та фінансів у сучасному світі”. Студенти під керівництвом своїх викладачів готували доповіді та презентували їх перед своїми колегами з подальшим обговоренням. Зокрема, було підготовлено наукові повідомлення з таких тем: „Проблеми податкового компромісу”, „Прямі іноземні інвестиції в сільське господарство України”, „Проблеми та перспективи розвитку ринку фінансів в Україні”, „Організаційні зміни як спосіб виживання в умовах економічної кризи”, „Формування людського капіталу на сучасному етапі суспільного розвитку”, „Антикризове управління персоналом”, „Ефективність управління кадровим забезпеченням закладів культури”, „Індикатори фінансової безпеки”, „Проблеми оподаткування перекладачів-фрилансерів та репетиторів” тощо.

Готуючись до участі в конференції, студенти гуманітарних спеціальностей працювали в наукових бібліотеках, здійснювали пошук необхідної інформації в електронних пошукових системах, робили презентаційний супровід своїх наукових доповідей: таблиці, діаграми, схеми, графіки тощо.

Подібну наукову конференцію ми проводили зі студентами гуманітарних спеціальностей у рамках тижня „Економіка” у вигляді наукового диспуту на тему: „Глобальне фінансове протистояння долара США і євро та перспективи провідних іноземних валют на світовому ринку”.

У науковому заході брали участь члени наукових гуртків „Банківський аналітик” та „Грошова парадигма”, студенти гуманітарних спеціальностей та професорсько-викладацькі колективи економічних кафедр ВНЗ.

У своїх зверненнях до молодих науковців на початку проведення диспуту викладачі наголошували, що в сучасному світі недостатньо мати енциклопедійні знання, бо найголовніше – це вміння їх застосувати на практиці для прийняття правильних рішень, підкреслюючи актуальність обраної теми наукового диспуту, оскільки вона є цікавою та важливою для всіх українців, а особливо для молодих науковців.

У ході роботи наукового диспуту студенти гуманітарних спеціальностей виступили з такими доповідями: „Євро: історичні передумови виникнення нової світової валюти”; „Перспективи євро як світової валюти”; „Грошово-кредитне регулювання ЄЦБ в умовах кризи”; „Причини становлення долара як основної світової резервної валюти”; „Роль долара США як провідної

валюти світу”; „Перспективи долара США як провідної світової валюти”. Відзначимо, що виступи студентів були глибокими, аргументованими й дискусія відбувалася цікаво. Відстоюючи свою думку, юні науковці були толерантними й виваженими. На наше глибоке переконання, такі наукові диспути повинні стати традиційними для студентів гуманітарних спеціальностей ВНЗ і допомогти майбутнім фахівцям-гуманітаріям сформуванню наукового мислення щодо проблем економічної теорії та практики.

У рамках тематичного тижня „Економіка” для студентів гуманітарних спеціальностей ВНЗ ми готували та проводили тематичні виховні години, конкурси стіннівок, плакатів на економічну тематику, виставки творчих та дослідницьких робіт студентів.

Також нами було проведено конкурс на кращу команду-знавця економічних дисциплін. Конкурс складався з шести турів. Кожна команда в турі „Візитка” представила свою назву, девіз та емблему. У цікавій гумористичній формі, демонструючи свої акторські здібності, студенти презентували бачення своєї майбутньої професії в сучасних соціально-економічних умовах. В інтелектуальному двобої „Биті професіонали” команди блискуче давали відповіді на фахові та економічні запитання. У конкурсі „Слідство ведуть знавці” студенти швидко підібрали до визначень виробничо-економічних показників відповідні їм терміни. Капітани команд у турі „Лото-сюрприз” давали правильні відповіді і на професійні питання, і на запитання загальної ерудиції.

Добре справилися команди із домашнім завданням „Економічний ералаш”, у якому необхідно було проілюструвати цікавими гумористичними зображеннями запропоновані тези з економічного й соціального життя України. У перервах між конкурсами глядачі та вболівальники насолоджувалися співом і грою на музичних інструментах студентів Інституту культури та мистецтв.

Навчально-виховні заходи, що відбулися в рамках проведення тематичного тижня „Економіка” для студентів гуманітарних спеціальностей ВНЗ, сприяли урізноманітненню та збагаченню форм і методів організації навчально-виховного процесу з формування їхньої економічної компетентності.

Отже, організована в такий спосіб виховна робота з формування економічної свідомості студентів гуманітарних спеціальностей ВНЗ сприяла розвитку особистісних якостей та лідерських здібностей студентів, які забезпечують успішність виконання професійної діяльності в процесі вирішення економічних завдань, формуванню позитивного ставлення до майбутньої професійної діяльності, розвитку базових економічних умінь і навичок студентів та накопиченню достатнього досвіду економічної діяльності в навчально-виховному процесі ВНЗ.

Перспективи дослідження проблеми формування економічної свідомості студентів гуманітарних спеціальностей, на наш погляд, полягають у розробці комплексу педагогічних умов, реалізація яких в освітньому процесі ВНЗ сприятиме

вдосконаленню досліджуваного явища за такими критеріями: когнітивно-інформаційним, мотиваційно-ціннісним та особистісно-діяльним.

Література

1. **Бодров В. А.** Психология профессиональной пригодности : учеб. пособие для вузов / В. А. Бодров. – М. : ПЕР СЭ, 2001. – 511 с.

2. **Бондаренко О. В.** Формування культури економічного мислення майбутніх учителів географії як педагогічна проблема / О. В. Бондаренко // Педагогіка вищ. та серед. шк. : зб. наук. пр. – 2011. – Вип. 32. – С. 277–281.

3. **Бурлаєнко Т. І.** Необхідність формування економічної компетентності менеджерів освіти у розрізі неперервного розвитку на засадах стандартизації освіти / Т. І. Бурлаєнко // Нова пед. думка. – 2010. – № 2. – С. 3–5.

4. **Вітер С. А.** Зміст і структура економічної компетентності молодших спеціалістів у контексті фахової підготовки / С. А. Вітер // Молодь і ринок. – 2012. – № 11. – С. 130–134.

5. **Дмитренко Г. А.** Сутність і структура економічних знань для підвищення економічної компетентності в системі післядипломної освіти / Г. А. Дмитренко, О. В. Ануфрієва // Післядиплом. освіта в Україні. – 2007. – № 1. – С. 51–55.

6. **Єфременко Т. О.** Економічна культура як соціологічне поняття / Т. О. Єфременко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2005. – № 3. – С. 123–141.

7. **Закон України „Про вищу освіту”** // Освіта в Україні. Нормативна база. – К. : КНТ, 2006. – С. 40–93.

8. Костюкова О. М. Безперервність розвитку економічної культури особистості у системі освіти / О. М. Костюкова // Нова пед. думка. – 2013. – № 1. – С. 123 – 126.

9. Пилипенко В. Д. Економічна свідомість і культура населення в період ринкової трансформації суспільства / В. Д. Пилипенко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2002. – № 4. – С. 197 – 206.

10. Botezat E.-A. Managing Change in Economic Education Through a Learning by Doing Program (PRACTeam) / E.-A. Botezat // Annals of Faculty of Economics. – 2013. – Vol. 1, issue 2. – P. 561 – 571.

11. Grimes W. Economic education as public policy : the determinants of state-level mandates / W. Grimes, M. J. Millea // MPRA Paper. – № 39884. – 2012. – P. 321 – 346.

12. Willis L. E. The Financial Education Fallacy / L. E. Willis // American Economic Review. – 2011. – № 101(3). – P. 429 – 434.

References

1. Bodrov, V. A. (2011). *Psikhologhiya professyonalnoi pryhodnosti: Uchebnoe posobyе dlia vuzov.* Moscow: PER SЭ [in Russian].

2. Bondarenko, O. V. (2011). Formuvannia kultury ekonomichnoho myslennia maibutnikh uchyteliv heohrafii yak pedahohichna problema. *Pedahohika vyshch. ta sered. shk. : zb. nauk. pr.*, 32, 277 – 281 [in Ukrainian].

3. Burlaienko, T. I. (2010). Neobkhdnist formuvannia ekonomichnoi kompetentnosti menedzheriv osvity u rozrizi neperervnoho rozvytku na zasadakh standartyzatsii osvity. *Novaped. Dumka*, 2, 3 – 5 [in Ukrainian].

4. Viter, S. A. (2012). Zmist i struktura ekonomichnoi kompetentnosti molodshykh spetsialistiv u konteksti fakhovoi pidhotovky. *Molod i ryнок*, 11, 130 – 134 [in Ukrainian].

5. Dmytrenko, H. A., Anufriieva, O. V. (2007). Sutnist i struktura ekonomichnykh znan dlia pidvyshchennia ekonomichnoi kompetentnosti v systemi pisliadyplomnoi osvity. *Pisliadyplom. osvita v Ukraini*, 1, 51 – 55 [in Ukrainian].

6. Yefremenko, T. O. (2005). Ekonomichna kultura yak sotsiolohichne poniattia. *Sotsiol. teoriia, metody, marketynh*, 3, 123 – 141 [in Ukrainian].

7. Zakon Ukrainy „Pro vyshchu osvitu” (2006) // *Osvita v Ukraini. Normatyvna baza.* Kyiv: KNT, 40 – 93 [in Ukrainian].

8. Kostiukova, O. M. (2013). Bezperervnist rozvytku ekonomichnoi kultury osobystosti u systemi osvity. *Novaped. Dumka*, 1, 123 – 126 [in Ukrainian].

9. Pylypenko, V. D. (2002). Ekonomichna svidomist i kultura naselennia v period rynkovoї transformatsii suspilstva. *Sotsiol. teoriia, metody, marketynh*, 4, 197 – 206 [in Ukrainian].

10. Botezat, E.-A. (2013). Managing Change in Economic Education Through a Learning by Doing Program (PRACTeam). *Annals of Faculty of Economics*, 1, is.2, 561 – 571 [in English].

11. Grimes, W., Millea, M. J. (2012). Economic education as public policy: the determinants of state-level mandates. *MPRA Paper*, 39884, 321 – 346 [in English].

12. Willis, L. E. (2011). The Financial Education Fallacy. *American Economic Review*, 101(3), 429 – 434 [in English].

***

Морозова М. М. Виховна робота з формування економічної свідомості студентів гуманітарних спеціальностей

Статтю присвячено аналізу можливостей виховних заходів, спрямованих на

формування економічної свідомості студентів ВНЗ гуманітарних спеціальностей. Економічне виховання авторка розглядає як цілеспрямований педагогічний вплив інших осіб (батьків, учителів, співтовариств та ін.) на формування певних економічно значущих рис особистості, а економічне виховання – як результат, що є інтегральною цілісністю, яка складається з переконань, принципів, навичок, традицій, звичаїв, заснованих на економічному знанні й культурі людини.

Виховна робота з формування економічної свідомості студентів гуманітарних спеціальностей ВНЗ, до заходів якої авторка зараховує бесіди, диспути, дискусії на економічні теми, проведення вікторин, семінарів, ділових і рольових ігор з економічної тематики, організацію роботи наукових гуртків, виховних годин, проведення науково-практичних конференцій, тренінгів та тематичних економічних тижнів тощо, сприяє розвитку особистісних якостей і лідерських здібностей студентів, які забезпечують успішність виконання професійної діяльності в процесі вирішення економічних завдань, формуванню позитивного ставлення до майбутньої професійної діяльності, розвитку базових економічних умінь і навичок студентів та накопиченню достатнього досвіду економічної діяльності в освітньому процесі ВНЗ.

Ключові слова: економічна свідомість, студенти ВНЗ гуманітарних спеціальностей, виховна робота, навчально-виховні заходи, освітній процес ВНЗ.

Морозова М. Н. Воспитательная работа по формированию экономического сознания студентов гуманитарных специальностей

Статья посвящена анализу возможностей воспитательных мероприятий, направленных на формирование экономического сознания студентов вузов гуманитарных специальностей. Экономическое воспитание автор рассматривает как целенаправленное педагогическое влияние других лиц (родителей, преподавателей, сообществ и др.) на формирование определенных экономически значимых черт личности, а экономическое воспитание – как результат, который является интегральной целостностью, состоящей из убеждений, принципов, навыков, традиций, обычаев, основанных на экономическом знании и культуре человека.

Воспитательная работа по формированию экономического сознания студентов гуманитарных специальностей вузов, к мероприятиям которой автор относит беседы, диспуты, дискуссии на экономические темы, проведение викторин, семинаров, деловых и ролевых игр по экономической тематике, организацию работы научных кружков, воспитательных часов, проведение научно-практических конференций, тренингов и тематических экономических недель и т.п., способствует развитию личностных качеств и лидерских способностей студентов, что обеспечивает успешность выполнения профессиональной деятельности в процессе решения экономических задач, формирование положительного отношения к будущей профессиональной деятельности, развитие базовых экономических умений и

навыков студентов и накопление необходимого опыта экономической деятельности в образовательном процессе вуза.

Ключевые слова: экономическое сознание, студенты вуза гуманитарных специальностей, воспитательная работа, учебно-воспитательные мероприятия, образовательный процесс вуза.

Morozova M. M. Education Activities Aimed at Forming Economic Awareness of Students of the Humanities

The article deals with the analysis of the potential of educational activities aimed at forming economic awareness of the students of the Humanities.

The author points out that economic education of students should be viewed upon as a pedagogical influence of other people (parents, educators, communities, etc.) aimed at forming certain economically relevant features of a personality. Thus, the result of economic education represents an integral unity of views and principles, habits and skills, traditions and customs based on the man's economic knowledge and culture.

The educational activities on forming economic awareness of students of the Humanities to which the author refers discussions on economic issues, carrying out quizzes, seminars, games and role plays on economic topics, organization of work of scientific circles, educational hours, scientific and practical conferences, trainings and thematic weeks on economic problems, etc., contribute, as the author proves it, to the development of the students' personal qualities and leadership skills which helps them to

successfully fulfill their professional activity in the process of solving economic tasks. They also reinforce the formation of a positive attitude to their future professional activity, the development of their basic economic skills and habits, including the accumulation of the necessary experience of economic activity in the educational process of a higher educational establishment.

Keywords: economic awareness, students of higher educational establishments of the Humanities, educational work, teaching and educational activities, educational process of higher school.

Стаття надійшла до редакції 11.11.2017 р.

Прийнято до друку 20.11.2017 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Савченко С.В.